

A MEGÉRTÉS ÉS IGAZSÁG

*Hans-Georg Gadamer nyelvszemlélete**

PÉTER MÓNKA*

(Kivonat) A hermeneutikai koncepcióban a nyelv nem a dolog megnevezésének eszköze, hanem úgy jelenik meg, mint a megértés univerzális közege. Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy miként tételeződik a nyelv és a megértés közötti elvi összefüggés, hogyan válik a *logosz* az igazság hordozójává, ugyanakkor arra térek ki, hogy Hans-Georg Gadamer miben is látja a fordítás problematikáját.

Gadamer az instrumentális nyelvszemlélettel egy merőben új nyelvfelfogást állít szembe. Koncepciójában a nyelv nem egy szilárd adottság leképezése, nem értelmezendő objektum, hanem sokkal inkább „szóhoz jutás”, a megértésnek és megértetésnek olyan közege, amelyben a beszélgető partnerek kölcsönös szót értése és a dologról való egyetértése megy végbe. A nyelv nem rendelkezésünkre álló tényeket közöl, nem is ítélet, hanem olyan beszéd, amely mindvégig úton van a megértés fele. A beszélgetés nyelve ugyanakkor magában hordja saját igazságát, azaz feltár, előhoz valamit, ami csakis ettől fogva létezik. Azaz a *logosz* a dolgot a maga sokrétűségében képes felmutatni.

A fordítás kérdése, hermeneutikai nézőpontból megközelítve, nem a helyes nyelvhasználatban áll, hanem a dologról való helyes szótértésnek a problémája, amely a nyelv közegeiben történik. Így a fordítás nem az eredeti alkotási folyamat megismétlése, hanem interpretációs tevékenység.

Kulcsszavak: instrumentalista nyelvszemlélet, hermeneutikai nyelvszemlélet, megértés, beszélgetés, igazság, *logosz*, fordítás.

Vizsgálatai szempontok:

Miben áll a gadameri nyelvszemlélet újszerűségére a XX. századi nyelvfilozófiákkal szemben?

Miért utasítja el az instrumentalista nyelvszemléletet és annak vizsgálati módszerét?

Miként tételeződik a nyelv és a megértés közötti elvi összefüggés:

A beszélgetés nyelve.

Az egymással való „szót értés”.

A beszélgetés „közös nyelvének” a kialakítása.

Hogyan válhat a *logosz* az igazság hordozójává?

Gadamer fordításelmélete:

A tolmács szerepe.

Az írott szövegek, irodalmi szövegek fordításának problematikája.

*

A nyelvről való modern kori gondolkodás mind a nyelvfilozófia, mind pedig a nyelvészet terén igen nagy fordulatot hozott. Kezdetől fogva a nyelvek különbözőségei irányába tájékozódott, ugyanakkor a nyelvet egyre inkább „önmagáért véve”, azaz az általa kifejezett tartalmaktól elvonatkoztatva tette meg kutatásának tárgyává. E mellett a filozófiai hermeneutika nyelvfelfogása olyan szempontokat is felszínre hozott, ami a kortárs nyelvszemléletek számára is idegennek számít.

* A dolgozat megírásához szükséges anyagi támogatást a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 2007–2013 és az Európai Szociális Alap biztosította a POSDRU/107/1.5/S/76841 projekt „A doktori tanulmányok időszerűsége: nemzetköziség és interdiszciplinaritás” keretéből.

* A szerző: Péter Mónika 1984-ben született Bánffyhunyadon. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar-néprajz szakán, majd az *Irodalom és társadalom* mesterképzőjén államvizsgázott. Jelenleg a *Kritikai argumentáció és filozófiai rekonstrukció* doktori iskola hallgatója.

Tanulmányomban Hans-Georg Gadamer¹ nyelvszemléletének értelmezésére teszek kísérletet, arra keresve a választ, hogy miként tételeződik a nyelv és a megértés közötti elvi összefüggés, hogyan válik a *logosz*² az igazság hordozójává, ugyanakkor arra térek ki, hogy miben is látja Gadamer a fordítás mint értelmezés problematikáját.

A hermeneutikai nyelvfelfogás újszerűsége Gadamer azon elégedetlenségéből fakad, amelyet az instrumentalista nyelvszemlélettel szemben táplál. Gadamer ugyanis elutasít minden olyan megközelítésmódot, amely a nyelvet mintegy formának tekinti, azaz minden olyan álláspontot, amely a nyelv eszközszerűségét, jelszerűség és szimbolizáló jellegét hangsúlyozza. Gadamer azt mondja: „A nyelvi szó nem jel, melyért nyúlunk, de nem is olyan jel, amelyet előállítunk vagy valaki másnak adunk, nem létező dolog, melyet használatba veszünk és a jelentés idealításával terhelünk meg, hogy ezáltal valami más létezőt tegyünk láthatóvá.”³ Konceptiójában a nyelv nem úgy létezik, mint valami szerszám, eszköz, amelyet arra használunk, hogy közöljünk, kifejezzünk vagy megkülönböztessünk a segítségével, hanem a nyelv olyan beszéd, dialógus, amely mindvégig úton van a megértés fele.

Gadamer ugyanakkor elismeri a XX. századi nyelvészet és a megismerés-elméletek eredményeit, úgy véli, hogy azok igen fontos adalékokkal szolgáltak a nyelvi rendszer felépítéséről és funkcionálásáról, ugyanakkor a különböző nyelvfilozófiák egyértelművé tették, hogy „a nyelv az, ami voltaképpen minden világmegközelítést közvetít”.⁴ Amit ő visszautasít az a vizsgálati módszert, amely a nyelvet mintegy „tárggyá” teszi. Gadamer épp azt hangsúlyozza, hogy a nyelv sohasem lehet velünk szembeállított „tárgy”, soha sem válhat teljesen tematikussá. A nyelvre, mint önnön kutatási tárgyára irányuló elméleti, tudományos reflexió, azon az előfeltevésen alapul, hogy a tárggyául kijelölt nyelv vizsgálatokor képes kilépni a nyelv által közvetített értelem-történebből, s úgymond előfeltevés mentesen, mintegy a nyelvtől elhatárolódva, ő határolja majd körbe a nyelvet.⁵ Épp ezzel az eltárggyiasító megközelítésmóddal kíván szembeszállni, amikor azt állítja, hogy a nyelv nem egy olyan létező, amellyel a világban szembesülünk, s amelyet ugyanakkor megfelelő eljárással tudományos kutatással elkülöníthetünk, s mintegy önmagában, letisztult voltában vizsgálhatunk. Mindez azért sem lehetséges, mert a gondolkodás soha sem képes túllépni saját nyelviségén, a nyelvhez kötöttségtől való megszabadulás csakis ideálként létezhet, de soha sem valósítható meg. Gadamer ezzel szemben mindvégig a nyelv és a gondolkodás egységét hangsúlyozza. Azt mondja, hogy annak ellenére, hogy: „az értelmező nem tud róla, hogy önmagát és saját fogalmait is beleviszi az értelmezésbe. A nyelvi megfogalmazás annyira benne van az interpretáló szándékában [Meinen], hogy semmiképp sem tárggyiasul számára.”⁶

Eppen ezért Gadamer szerint a nyelvet nem ragadhatjuk meg a maga tényszerű formalitásában, mivel az mindig a nyelvhasználatban, az eleven beszédben él, éppen ezért ebből a nézőpontból kell vizsgálnunk azt. Hiszen a beszéd nem egyszerű közvetítésben-lét, hanem annak lehetősége, hogy annak tárgya ismét eleven módon álljon előttünk és közöttünk.

Gadamer szerint a megértés nyelviségének a kérdésében fennálló voltaképpeni probléma, abban a nyelvvel kapcsolatos félreértésben áll, amely a nyelvet szavak és mondatok, fogalmak, nézetek és vélemények kész állományának tekinti. Ezzel szemben ő a nyelv lényegét épp a szókeresésben látja: „a nyelv valójában az az egy szó, amelynek virtualitása megnyitja számunkra a tovább-beszélés és az egymással-beszélés végtelenségét és az önmagunkat-mondás és az önmagunknak mondani-hagyás szabadságát.”⁷

Konceptiójában tehát a nyelv nem a dolog megnevezésének eszköze, hanem úgy jelenik meg, mint a megértés univerzális közege. Gadamer a „*nyelv hermeneutikája*” érdekli, az, hogy mit jelent a nyelv mint beszélgetés, azaz mint társadalmi létezés adottsága és közege. „A nyelv nyelvi történelem, esemény (Ereignis)”, a kimondott szó nem ábrázolható fogalmi szimbólumokkal, sokkal inkább úgy van, mint amit elér valaki.

¹ Hans-Georg Gadamer (Marburg, 1900. február 11. – Heidelberg, 2002. március 13.)

² Igen különböző jelentésű szó a görögben, jelenti az észet, de a szót, nyelvet, beszédet általában is; továbbá gondolkodást, bizonyítást, ok-adatot, kutatást, rendszert, bölcsességet, logikát stb. A görög filozófiában a *logosz* jelenti a világeszt, mely a világot áthatja, benne rejlik; még fontosabb szerepe van a *logosznak* azután az új platonizmusban s a keresztény filozófia első századaiban, jelentvén itt a világ gondolatát Istenben, melyet Isten öröktől fogva gondol, s mely a világ teremtésekor mintegy kivált Istenből s a világ teremtését közvetítette; az első keresztény bölcsészek azután Isten első szülött fiának nevezik a *logoszt* (L. Gnozis), János evangélista nyomán, aki az új platonizmusok befolyása alatt állott (*logosz* még Isten igéje). Vö.: Duncker, Zur Geschichte christlichen der Logoslehre (Göttinga 1848); Heinze M., Die Lehre vom L. in der griech. Philosophie (Oldenburg 1872). (*Pallas Nagylexikon*)

³ Gadamer: *Igazság és módszer*. 462.

⁴ Gadamer: *Szöveg és interpretáció*. 23.

⁵ Nyíró: *Nyelviség és nyelvszólás*. 72.

⁶ Gadamer: *Igazság és módszer*. 447.

⁷ Gadamer: *A nyelv generatív és teremtő ereje*. 15.

Ilyen megközelítésben a nyelv nem más mint gyakorlat, azaz az emberi együttlétezés és egymáshoz való viszony körébe tartozik.⁸ Ő maga fogalmazza meg, hogy a hermeneutikai nézőpont szerint a nyelv alapvetően beszéd, azaz, csak akkor lehet igazán az, ami, ha a megértés és a szót értés kísérleteit hordozza, ha beszédhez és arra adott válaszhoz vezet. A hermeneutikai koncepcióban a nyelv csakis a beszélgetésben, azaz a *kölcsönös megértésben, az egymással való szót értésben* [Verständigung] találja meg az igazi létét.⁹ A nyelv nem tétel és nem is ítélet, hanem csak annyiban van, amennyiben kérdés és válasz.¹⁰ E szerint a filozófiai hermeneutika a nyelvet a dialógus, az egymással való szótértés felől kezdi vizsgálni, úgy fogja fel, mint amely úton van a megértés, a fogalmi megragadás felé, s nem pedig rendelkezésünkre álló tényeket és tényállásokat közöl. Így a hermeneutikai nézőpontban a nyelv a beszélgetés nyelveként, azaz diszkurzív valóságként mutatkozik meg.

Ez az egymással való szót értés nem pusztán tevékenység, amelyben jelek segítségével másokra átvisszük saját akaratomkat. Épp ellenkezőleg olyan életfolyamat, amelyben az emberi „nyelvi eszmecsereben” egy „világot tárunk fel.”¹¹ Ez a nyelvi eszmecsere a beszéd tárgyát akárcsak egy pertárgyat mintegy a beszélő felek közé állítja. Az eszmét cserélők feladata pedig épp abban áll, hogy a dologgal kapcsolatban közös megegyezésre jussanak. A megértés pedig nem azt jelenti, hogy beszélgetőtársunk személyébe helyezkedünk bele, hanem megérteni mindazt, amit a másik mond, azt jelenti, hogy a dolgot illetően megegyezésre jutunk. Ez az egész megértési folyamat pedig nyelvi jellegű, azaz „a nyelv az a közeg, amelyben a partnerek kölcsönös szót értése [Verständigung] és a dolgot illető egyetértése [Einverständnis] végbemegy.”¹²

A beszélgetés nem más mint a szót értés folyamata, éppen ezért az igazi beszélgetéshez hozzátartozik a másikra való odafigyelés, odahallgatás, azaz engedjük, hogy szempontjai érvényre jussanak. Nem őt magát mint individualitást akarjuk megérteni, hanem véleményének tárgyi jogosságát akarjuk megragadni. Éppen ezért engednünk kell, hogy maga a dolog vezessen bennünket. Miközben a beszélők a szóban forgó dolog megértésére irányulva odahallgatnak a dologra, együtt keresik a találó szót és kifejezést, azt ami a dologhoz tartozik, amelyben maga a dolog jut szóhoz. Eközben alakul ki maga a „közös nyelv”, amely a szót értésnek az alapja. „A beszélgetésben történő szót értés [Verständigung im Gespräch] magában foglalja, hogy a partnerek készek a megértésre, s igyekeznek önmagukkal szemben is elismertetni és érvényre juttatni az idegenszerűt és az ellentéteset.”¹³ Ha ez kölcsönösen történik, azaz a partnerek saját indokaik mellett kitarva, ugyanakkor az ellenérveket mérlegelve, szempontjaik kicserélése során eljuthatnak a közös nyelvig, a közös véleményig.

Gadamer épp arra hívja fel a figyelmet, hogy a hermeneutikai és a mindennapi beszélgetésben egyaránt ezt a „közös nyelvet” kell kidolgozni, ez pedig nem valamiféle eszköznek az előkészítése, amely a kölcsönös megértés céljából történik, hanem magának a megértésnek és szót értésnek a végbemenésével esik egybe. A szót értés folyama olyan történés, ami nem hagyja változatlanul a benne résztvevőket, ugyanis egy sikeres beszélgetésben a partnerek alárendelődnek a dolog igazságának, amelynek következtében új közösségé válnak. A beszélgetés folyamatában végbemenő megértés nem saját álláspontunknak az érvényre juttatása, hanem a nyelv egyfajta közösséget alkot: „közösséggé változunk – olyan közösséggé, melyben egyikünk sem marad az, aki korábban volt.”¹⁴

Ennek a beszélgetésnek ugyanakkor történés jellege van. Annak ellenére, hogy a köznapi szóhasználatban a „beszélgetést folytatunk” kifejezést használjuk, Gadamer azt mondja, hogy minél valószínűbb a beszélgetés, annál kevésbé függ egyik vagy a másik beszélgetőpartner akaratától. A helyes megfogalmazás szerinte az, hogy „beszédbe kerülünk” vagy pedig „beszédbe bonyolódunk”.¹⁵ Hiszen az igazi beszélgetésünk soha nem az, amit folytatni akarunk, hanem az, amibe belebonyolódunk. A beszélgetésben szó szót követ, fordulatok következnek be, mindennek van egy irányításjellege, azonban ebben az irányításban a beszélgetők nem irányítók, hanem sokkal inkább a beszélgetés által irányítottak. Eszerint a beszélgetés mindig elsődleges a beszélőkhöz képest.

Éppen ezért senki sem tudhatja, hogy a beszélgetésből „mi jön ki”. Maga a szótértés vagy ennek kudarca nem más mint történés, ami végbemegy velünk. A beszélgetés a velünk megeső történés, miközben „mi történünk benne és általa”. A beszélgetés egy önmagában kimerülő mozgás, játék. Mi belevonódunk az eseménybe, részesei leszünk a történésnek, amely általunk zajlik, és egyben minket változtat meg, és

⁸ Gadamer: *A nyelvek sokfélesége és a világ megértése*. 7.

⁹ Gadamer: *Igazság és módszer*. 493.

¹⁰ Gadamer: *A nyelvek sokfélesége és a világ megértése*. 8.

¹¹ Gadamer: *Igazság és módszer*. 493.

¹² Uo. 426.

¹³ Uo. 429.

¹⁴ Uo. 420.

¹⁵ Uo. 425.

mégsem mi irányítjuk. Tehát, vonja le Gadamer a következtetést, a beszélgetésnek saját szelleme van, melynek közege a nyelv, az amiben benne folyik, ez pedig magában hordja saját igazságát, azaz feltár és előhoz valamit, ami ettől fogva létezik.¹⁶ Ennyiben a nyelv az az univerzális közeg, amelyben maga a megértés végbemegy, így a nyelv soha sem valamely szilárd adottságnak a leképezése, hanem sokkal inkább szóhoz jutás, amelyben egy értelemegész szólal meg.

Gadamer ugyanakkor mindvégig a *szó abszolút tökéletességéről* beszél. Az a körülmény, hogy gyakran nem tudjuk szavakba önteni érzéseinket, például azt az érzést, amit a műalkotások tapasztalata vált ki belőlünk, arra ösztönözhet bennünket, hogy a nyelvhez egyfajta kritikai fölényrel viszonyuljunk. De ez a kritika nem a nyelvi kifejezés konvenciói ellen irányulnak, hanem sokkal inkább azon gondolkodási konvenciók ellen, amelyek a nyelvben leülepednek. Minden ilyen kritika maga is nyelvi formában fejeződik ki, „ennyiben a nyelv maga mögött hagy minden kifogást, melyet illetékessége ellen hoznak fel. Univerzális lépést tart az ész egyetemességével.”¹⁷ Gadamer végig azt hangsúlyozza, hogy a szavak mindig igazak, csupán csak azok használata lehet hamis.¹⁸ A szó jelentése ugyanis a nyelvhasználatból következik. A szó igazsága nem a dologhoz való helyes igazodásában áll. Épp ellenkezőleg igazsága tökéletes szellemiségében rejlik, abban hogy a szó értelme feltárul a hangban. Ebben az értelemben pedig minden szó igaz, azaz léte épp a jelentésében oldódik fel. Ennyiben pedig joggal beszélhetünk a szó abszolút tökéletességéről.¹⁹

A szavak jelentése nem egyszerűen azonos a megnevezett dologgal, ugyanakkor „a logosz, a beszéd és a beszélés, valamint a dolgok ebben végbemenő feltárása valami más, mint a szavakban rejlő jelenségek gondolása.”²⁰ Ha a *logosz*t egyszerűen csak egy dolog ábrázolásaként (délóma), feltárásaként értjük, és nem különböztetjük meg a szavak jelentésjellegétől, akkor nem mást mint egyfajta zűrzavart teremtünk. Éppen ezért a beszéd igazságfunkcióját mindig meg kell különböztetnünk a szavak jelentésjellegétől.²¹

A beszédben a dolgok igazsága nem az egyes szavakban, hanem „a dolgokról alkotott egységes gondolat [Meinung] gondolásában [Meinen] rejlik.”²² Éppen ezért maga a szó annyiban lehet igaz vagy hamis, amennyiben igaz vagy hamis annak használata, azaz helyesen vagy helytelenül rendelik hozzá a létezőhöz. Ez a hozzárendelés pedig már nem egyszerűen „szó hozzárendelés”, hanem *logosz*²³, s ennyiben a szó adekvátsága a *logosz*ban fejeződik ki. Éppen ezért az igazság (és ugyanakkor a hamisság) hordozója nem a szó (onoma), hanem a *logosz* lesz. „Ami az igazságban megmutatkozik, az a *logosz*, mely nem az enyém, és nem a tiéd, s amely ezért annyiban fölötte áll a beszélgetőpartnerek szubjektív vélekedésének, hogy a beszélgetés irányítóját is mindig a nem tudás jellemzi.”²⁴ Tehát maga a *logosz* nem egyik vagy másik beszélőhöz tartozik, hanem mindig közösként lép fel.

A gondolkodás kezdetéről című tanulmányában a *logosz* kifejezésére, Heidegger nyomán, egy igen szép hasonlatot használ, a *logosz* nem más mint „összegyűjtő feltárás” [lesende Lege], „olvasás, összegyűjtés és összerakás, mint ahogyan a szőlőbogyók szüret idején összegyűlnek és egyben el is rejtőznek.” Hiszen amik a *logosz*ban az olvasás egységeként összerakódnak, nem csak mondatot alkotó szavak, hanem egyfajta egység teremtődik meg. Gadamer felismeri azt, hogy a *logosz* kitüntetett sajátossága épp a dolgot érintő sokrétű, megsokszorozódott nyelvi kifejezésben áll. Éppen ezért Gadamernél soha sem beszélhetünk egy végső, rögzített nyelvbe foglalt értelemről, hanem sokkal inkább a megértendő dolog felőli állandóan megújuló értelem-konstitúcióról.²⁵ A *logosz* a dolog olyan aspektusát mutatja meg, ami eddig nem tűnt fel, kitüntetettsége éppen abban áll, hogy magát a dolgot annak sokrétűségében képes felmutatni.

A következőkben Gadamer fordításkonceptiójáról szeretnék beszélni, amelynek terén szintén újat hozott. Ugyanis a hermeneutikai nézőpontból megközelítve probléma nem a helyes nyelvtudás kérdésében áll, hanem a „dolgról való helyes szót értésnek” a problémája, amely a nyelv közegében történik. A fordítás alapvető problémája az, hogy hogyan lehet az értelmet úgy megőrizni, hogy közben egy másik nyelvi világban is, az érthető legyen. A fordítás, amelyet közvetítés révén, mesterségesen kell megteremtteni, még inkább tudatosítja a nyelviség, mint az egymással való szót értést problematikáját.

¹⁶ Uo. 425.

¹⁷ Gadamer: *Igazság és módszer*. 445.

¹⁸ Uo. 455.

¹⁹ Bacsó: *H.-G. Gadamer a hűtlen hermeneuta?*. 455-456.

²⁰ Gadamer: *Igazság és módszer*. 456.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Fontos, hogy ez a *logosz* gondolat Heidegger korai, a *Szofista* dialógust elemző, előadása nyomán alakult ki – az onomatikus és delotikus *logosz* kettőssége és szerencsés esetben fedése az, ami itt munkál, vagyis a beszéd képes valamit megnevezni, és ezen keresztül láttatni, ahogy ezt Heidegger pl. George Das Wort verse mentén is kifejti később.

²⁴ Uo. 408.

²⁵ Vö.: Bacsó Béla: *H.-G. Gadamer a hűtlen hermeneuta?*

Gadamer *A nyelvek sokfélesége és a világ megértése* című tanulmányában a fordítás problémájáról egy személyes élmény alapján beszél. A lipcsei egyetem rektoraként orosz partnereivel tolmács segítségével tudott csak értekezni. Ekkor döbbsent rá arra, hogy nem az orosz partnert, hanem sokkal inkább a tolmácsot kell meggyőznie magának, azaz rávennie arra, hogy elmondja mindazt, ami az ő ügyét előmozdítja. Hiszen ha a tolmács egyszerűen csak lefordítja mindazt, amit ő mond, az nem sok sikerrel járna. Ugyanis a fordítónak a megértendő értelmet abba az összefüggésbe kell átvinni, amelyben a beszélgetőpartner él. Az értelmet egy másik nyelvi világban kell újfajta módon érvényre juttatni. Éppen ezért minden fordítás már eleve értelmezés, sőt azt mondja, hogy „mindig fordításba válik teljessé az értelmezés, amelyben a fordító részesíti a számára elve adott szót.”²⁶ Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az interpretáció kifejezést eredetileg a közvetítő viszonyra, a különböző nyelveket beszélő tolmács, fordító szerepére használták, majd pedig innen vitték át a kifejezést a szövegek értelmének a feltárására.²⁷

A fordítás tehát mindig értelmezés is egyben, éppen ezért „ahol fordításra van szükség ott bele kell nyugodni, hogy a mondottak eredeti hangzásának a szellemét és a visszaadás szellemét távolság választja el egymástól, amelyet soha sem sikerül teljesen legyőzni.”²⁸ Ebbe a köztes térbe lép be a tolmács, s ez által a kölcsönös megértés nem a beszélgetőpartnerek, hanem sokkal inkább a tolmácsok között történik. A tolmács és fordítás megkettőzi a beszélgetést, hermeneutikai folyamatot, hiszen ebben az esetben a tolmács beszélget a mi beszélgetőpartnerünkkel, mi pedig a tolmáccsal.

A fordítás problémája a szövegek fordítása esetében bontakozik ki igazán. A fordító szöveggel való kapcsolata hasonló ahhoz az erőfeszítéshez, amit az ember a beszélgetésben hajt végre annak érdekében, hogy megértse magát a másikkal. Azonban a szöveggel való beszélgetés esetében a hermeneutikai szituáció nem teljesen ugyanaz mint a hétköznapi beszélgetéseknél. Hiszen a szöveg esetében »tartósan rögzített életmegnyilvánulásról«²⁹ van szó, mondja Gadamer. Azaz a hermeneutikai beszéd egyik résztvevője, épp a szöveg, nem szólal meg fizikai értelemben, hanem csakis a fordító, az interpretátor révén, a másik révén jut szóhoz.

A fordító ugyanakkor tudatában van az eredeti szöveg és a fordítás távolságának. A fordító bármennyire is beleéli magát a szerző helyzetébe, a szöveg fordítása nem az írás eredeti lelki folyamatának a pusztá újraélesztése, hanem a szöveg után-alkotása, amit a szövegben mondottak megértése irányít. Ez esetben is értelmezésről, és nem az alkotási folyamat megismétléséről beszélhetünk. A fordítás ebben az esetben mindig egyfajta kompromisszum is, amit a fordítónak önmagával kell megkötnie, hiszen ha az eredeti szöveg valamilyen vonását ki akarja emelni, akkor azt úgy teheti csak meg, hogy egy másikat a háttérbe szorít. A fordítás éppen ezért, mint minden értelmezés, túlmagyarázás is egyben. A fordítónak épp azt kell megmutatnia, hogy ő hogyan érti a szöveget. De mivel nem tudja a szöveg összes dimenzióját kifejteni, éppen ezért számára ez állandó lemondással jár. „Minden fordítás, amely komolyan veszi a feladatát, világosabb és alaposabb, mint az eredeti. Lehet akár mesteri utánalkotás is, mindig hiányozni fog belőle valami azokból a felhangokból, melyek az eredetiben rezonáltak.”³⁰

Viszont csakis az olyan fordító képes valódi utánalkotásra, aki a szöveg által neki mutatott dolgot szólaltatja meg, azaz képes olyan nyelvet találni, ami nemcsak az övé, hanem egyben az eredetinek is megfelel. Akárcsak a valóságos beszédben a partnereket, ez esetben a szöveget és az interpretálót, itt is közös dolog kapcsolja össze őket. Ebben a hermeneutikai beszélgetésben is ki kell alakítani a közös nyelvet, ennek a kidolgozása nem valamiféle eszköznek az elkészítése a kölcsönös megértés céljára, hanem magának a megértésnek és a szót értésnek a végbemenésével esik egybe.³¹ Ez esetben is kommunikáció megy végbe, a szöveg magát a dolgot szólaltatja meg, de ezt épp az interpretátor révén teszi. A szövegértelem újraélesztésében mindig benne van az interpretáló gondolata, horizontja is. Így a fordítás tapasztalatának egyik tanúsága épp abban áll, hogy beláthatóvá válik, hogy a fordító és az interpretáló helyzete ugyanaz. Az értelmezés pedig szintén a nyelv köztében bontakozik ki: „a nyelv az az egyetemes közeg, amelyben maga a megértés végbemegy. A megértés végbemenési formája az értelmezés.”³²

A fordítás a hermeneutikai tevékenységnek egy kiélezett esete, a fordító feladata így nem minőségileg, hanem csak fokozatilag különbözik attól a hermeneutikai szituációtól, amely minden szöveggel szemben fennáll. A megértés és egyben az értelmezés mindig a dolgot magát kívánja megszólaltatni, ugyanakkor e megszólaltatás, értelmezés mindig az interpretáló saját nyelvének bevonása által történik. Ez által az előadás

²⁶ Gadamer: *Igazság és módszer*. 426.

²⁷ Gadamer: *Szöveg és interpretáció*. 23.

²⁸ Gadamer: *Igazság és módszer*. 426.

²⁹ Uo. 430.

³⁰ Uo. 428.

³¹ Uo. 430.

³² Uo. 431.

elején felvett nézőponthoz jutottunk vissza, ahhoz a gadameri koncepcióhoz, mely szerint az ember a nyelv világába sosem pillanthat be felülről, mivel nem létezik egy olyan hely, egy olyan álláspont a nyelvi világtapasztalaton kívül, amelyről maga a nyelv képes volna tárggyá válni. Ugyanis a nyelv mindig is előttünk jár, megelőz bennünket.

Összegzésképp elmondhatjuk tehát, hogy Gadamer koncepciójában a nyelv nem egy szilárd adottság leképezése, nem értelmezendő objektum, hanem sokkal inkább „szóhoz jutás”, a megértésnek és megértetésnek olyan közege, amelyben a beszélgető partnerek kölcsönös szót értése és a dologról való egyetértése megy végbe. A nyelv soha nem rendelkezésünkre álló tényeket közöl, nem is ítélet, hanem olyan beszéd, amely mindvégig úton van a megértés fele. A beszélgetés nyelve ugyanakkor magában hordja saját igazságát, azaz feltár, előhoz valamit, ami csakis ettől fogva létezik. A dolog igazsága nem a szóban, hanem a *logoszban* áll. Gadamer épp arra hívja fel a figyelmet, hogy sem beszélhetünk egy végső, rögzített nyelvbe foglalt értelemről, hanem maga az értelem mindig a megértendő dolog felől konstituálódik meg. A fordítás kérdése, hermeneutikai nézőpontból megközelítve, nem a helyes nyelvhasználatban áll, hanem akárcsak minden megértési szituációban, szintén dologról való helyes szótértésnek a problémája. Így a fordítás nem az eredeti alkotási folyamat megismétlése, hanem olyan interpretációs tevékenység, amely mindig magában hordozza az értelmező horizontját is.

Irodalom

- Bacsó Béla: H.-G. Gadamer a hűtlen hermeneuta?. *Alföld*. 1997/48. évf. 12. sz.
 Fehér M. István: *Hermeneutikai tanulmányok I.* L'Harmattan. Budapest. 2001.
 Fehér M. István: Hermeneutika, etika, nyelvfilozófia. *Világosság*. 2003/5–6.
 Gadamer, Hans-Georg: A nyelv generatív és teremtő ereje. *Helikon*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1986. 10-15.
 Gadamer, Hans-Georg: *Szöveg és interpretáció*. In: Bacsó Béla (szerk.): *Szöveg és interpretáció*. Cserépfalvi kiadása Budapest. 1991. 17-41.
 Gadamer, Hans-Georg: A nyelvek sokfélesége és a világ megértése. *Anthenaeum*. 1991/1. 3-14.
 Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata*. Osiris Kiadó. Budapest. 2003.
 Kerekes Erzsébet: *A nyelv dialogicitása és univerzalitása Gadamer hermeneutikájában*. Kellék. 2001/18-19-20.
 Nyíró Miklós: *Nyelviség és nyelvfeladás*. L'Harmattan Kiadó. Budapest. 2006.
 Loboczkó János: A nyelv kifejező ereje – hermeneutika és retorika Gadamer-nél. *Világosság*. 2003/11–12.
 Veress Károly: *Bevezetés a hermeneutikába*. Egyetemi Műhely Kiadó - Bolyai Társaság. Kolozsvár. 2010.

*

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

© DKE 2013

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Péter Mónika: A megértés és igazság. *Hans-Georg Gadamer nyelvszemlélete. Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No. 1. (2013 tavasz) 6 p. Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*